

**КУРС «ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ»:
ВІДПОВІДНІСТЬ НАЗВИ, СТРУКТУРИ І ПРИЗНАЧЕННЯ**

Зміна парадигми управління — поступовий перехід від виробничої до маркетингової орієнтації в поєднанні зі зміною логіки управління вимагає нової інтерпретації аналізу господарської діяльності підприємства. Враховуючи цю обставину, в програмах вищих навчальних закладів відбулись певні зміни, які в подальшому знайшли відображення в галузевих стандартах вищої освіти. Так, освітньо-професійна програма підготовки бакалавра базового напрямку «Економіка та підприємництво» містить курс «Економічний аналіз». Загалом, структура цього курсу та наповнення основних змістовних модулів є цілком традиційною за винятком кількох «ринкових» тем. Дещо інший підхід реалізований в освітньо-професійній програмі підготовки бакалавра напрямку «Менеджмент» (галузевий стандарт вищої освіти набрав чинності з 25.05.2001 р.). У цикл природничо-наукової та загальнонаукової підготовки включений курс «Теорія економічного аналізу».

Отже, для студентів-менеджерів викладатиметься лише дисципліна «Теорія економічного аналізу»¹, а для студентів-економістів — «Економічний аналіз», який охопить (використовуючи традиційну для адміністративно-командної економіки термінологію) «Теорію економічного аналізу» і «Техніко-економічний аналіз». Труднощі, з якими зіткнулися розробники стандартів, здебільшого зумовлені невизначеністю, яка існує в спеціальній літературі з економічного аналізу. Причинами цього є як зовнішні, зокрема вплив перекладної спеціальної літератури, так і внутрішні — спроба надати традиційному економічному аналізу ринкового «забарвлення». Аналогічна ситуація склалась і на практиці.

У вітчизняній економічній науці трактування «теорії економічного аналізу» і «економічного аналізу» істотно відрізняються за змістом від аналогічних термінів, які прийняті у західній літературі. Економічний аналіз (аналіз господарської діяльності) трактували в СРСР в останні десятиліття як методику аналітичних розрахунків на рівні підприємства в умовах

¹ Можливо за логікою розробників стандарту вищої освіти підготовки бакалаврів з менеджменту цю прогалину заповнить професійно-орієнтована дисципліна «Контролінг».

директивної економіки, а на Заході це синонім терміна «сучасна економічна теорія», «політична економія», «загальноекономічна теорія» [1, с. 22]. Виходячи з цього, цілком обґрунтовано було б називати дисципліну «прикладний економічний аналіз підприємств» або «прикладний мікроекономічний аналіз». Якщо ж навіть зберегти звичну для нас назву навчальної дисципліни — «Економічний аналіз», то істотною проблемою залишається структуризація курсу в зв'язку з вказаною вище обставиною: зміна середовища, в якому функціонують підприємства, вимагає відповідної адаптації методики їх дослідження.

Однією з перших спроб структуризації економічного аналізу на рівні підприємства з врахуванням нових умов є підхід, розроблений групою московських вчених-економістів [2, С. 252.]. Розподіл аналізу на управлінський і фінансовий зумовлений характером джерел інформації, виконавцями, цілями, яких прагнуть досягти, тощо. Формально він ґрунтується на методології бухгалтерського обліку. Однак «пряме запозичення логіки поділу обліку на дві частини і перенесення його в систему аналізу діяльності підприємства не є безсумнівним, зокрема таке поняття, як «управлінський аналіз», на відміну від фінансового відсутнє в англо-американській науці і практиці...а у Великобританії та Німеччині взагалі існує інший підхід до поділу бухгалтерського обліку» [1, С. 259]. Крім того, поняття «фінансовий» і «управлінський» належать до принципово різних видів класифікацій і тому сумнівно, чи можна їх зводити в одну. Незважаючи на перелічені застереження, запропонована структура економічного аналізу в різних варіантах повторюється багатьма вітчизняними фахівцями.

При уточненні змісту економічного аналізу слід враховувати, що він є не автономною системою, а підсистемою управління підприємством. Виходячи з цієї позиції, на нашу думку, економічний аналіз мав би зводитися до діагностики зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства [3] і відповідно відображатися в його структурі (рис.).

Рис. Структура економічного аналізу

Слід зазначити, що в літературі з менеджменту трактування зовнішнього середовища не викликає істотних заперечень. Вважають, що зовнішнє середовище охоплює дві групи в оточенні підприємства — макро- (віддалене) і мезо- (близьке) оточення. Аналіз макрооточення передбачає вивчення впливу таких компонент, як демографічна, економічна, природна, технологічна, політико-правова та соціально-культурна, кожна з яких характеризується певним набором чинників. Деякі вчені вважають, що можна обмежитись аналізом чотирьох компонент макрооточення: соціальної, технологічної, економічної і політичної — так званий СТЕП-аналіз. Другою складовою зовнішнього середовища є мезооточення, яке охоплює ті його елементи, з якими підприємство перебуває у прямому контакті. Аналіз мезооточення з використанням моделі конкурентних сил М. Портера зводиться до аналізу конкурентів, які діють у межах однієї галузі, потенційних конкурентів, які можуть вийти на ринок, і виробників товарів-замінників; вивчення покупців з метою визначення їхнього профілю; дослідження постачальників, які забезпечують виробників необхідними ресурсами.

Певні проблеми виникають при проведенні аналізу внутрішнього середовища підприємства, яке об'єднує функціональні сфери його діяльності: маркетинг, виробництво, фінанси, трудові ресурси, дослідження й розвиток. Кожну з цих сфер характеризують за допомогою основних чинників, які

можуть бути джерелом як переваг, так і недоліків підприємства. Застосування SWOT-аналізу дозволяє встановити ланцюгові зв'язки між чинниками зовнішнього і внутрішнього середовища.

Ці три складові економічного аналізу набувають дещо різного змісту та призначення залежно від виду аналізу: стратегічний, тактичний чи оперативний. Зокрема при переході від одного виду аналізу до іншого акцент зміщується від аналізу макрооточення до внутрішнього середовища, а результати попереднього виду є основою для проведення наступного, причому регулярність виконання аналітичних розрахунків в системі стратегічного, тактичного і оперативного аналізу є різна, різним є і перелік критеріїв, показників, аналітичних методів. Однак, незважаючи на очевидну доцільність поєднання аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, конкретні методики дослідження впливу чинників макро- і мезооточення на діяльність підприємства практично відсутні.

Пропонований підхід до структуризації навчальної дисципліни «Економічний аналіз» дозволить встановлювати відповідність внутрішніх ресурсів підприємства і зовнішніх можливостей, досягати конкурентних переваг на ринку. Націленість на перспективу, підтримання відповідності між внутрішнім потенціалом підприємства і зовнішнім середовищем відрізнятимуть його від традиційного техніко-економічного аналізу. Таким чином, запропонований підхід до прикладного економічного аналізу, як системи знань і функції управління, відповідає завданням, які стоять перед підприємством у сучасних умовах, хоча потребує подальшого вдосконалення методики його проведення.

Література

1. Ковальов В. В. Финансовый анализ: методы и процедуры. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 560 с.
2. Баканов М. И., Шеремет А. Д. Теория экономического анализа. Учебник. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 416 с.
3. Кіндрацька Г. І. Основи стратегічного менеджменту. Навч. посібник. — Львів: Кінпатрі Лтд, 2000. — 264 с.